

**რომაული მონეტები სუფსა-ყვავილნარიდან
(ლანჩხუთის მუნიციპალიტეტი, გურია)**

ირინე ვარშალომიძე

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის ნიკო ბერძენიშვილის ინსტიტუტის
უფროსი მეცნიერ თანამშრომელი. საქართველო,
6010. ბათუმი, ნინოშვილის ქ. 32/35.
+995593 340346 Irine.Varshalomidze@bsu.edu.ge
ORCID: 0009-0009-7082-0040

ანდრია როგავა

საქართველოს ეროვნული მუზეუმის
მეცნიერ თანამშრომელი. საქართველო,
0105. თბილისი, შოთა რუსთაველის ქ.3
+995598 676477. Androrogava22@gmail.com
ORCID: 0000-0003-2443-9985

ანოტაცია

ნაშრომი მიზნად ისახავს 2013 და 2023 წელს აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთში, გურიის რეგიონში, კერძოდ, ლანჩხუთის მუნიციპალიტეტის სოფლებში - ყვავილნარსა და სუფსაში შემთხვევით გამოვლენილი ვერცხლის მონეტების განსაზღვრას, აღწერას, ქვეყნის, ქალაქის, ემისიის წლების, მეტროლოგიური პარამეტრების დადგენას, პარალელური მასალის მოძიებას და მონეტების საკვლევ ტერიტორიაზე მიმოქცევის მიზეზებისა და გზების დადგენას.

ჩატარებული კვლევის შედეგად დადგინდა, რომ ყვავილნარის მონეტები წარმოადგენს კაპადოკიის ქალაქ კესარიაში, რომის იმპერატორების - სეპტიმიუს სევერუსის (193-211 წწ.) - 3, იულია დომნას (+217) - 3, გეტას (209-211 წწ.) - 2, კარაკალას (198-217 წწ.) - 2, ფულვია პლაუტილას (202/5-211) - 1 სახელით მოჭრილ დრაქმებს. ხოლო სუფსის მონაპოვარი, სეპტიმიუს სევერუსის დენარს (1 ერთეული). კოლხეთი კაპადოკიის პროვინციის შემადგენლობაში შედიოდა. აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთის რომაულ ფორტებში აქედან გადმოყვანილი გარნიზონებიც იდგა. პოლიტიკურ კონიუნქტურას მოჰყვა შესაბამისი ეკონომიკური ურთიერთობები. კესარიაში მოჭრილი დრაქმები რომაულ ხანაში დიდი რაოდენობით შემოდიოდა დასავლეთ საქართველოს ტერიტორიაზე და მიმოქცევის ძირითად საშუალებას წარმოადგენდა.

მონეტების შესწავლის საკითხში ყველაზე მნიშვნელოვანია მისი აღმოჩენის ადგილის კვლევა. სუფსა-ურეკის მიდამოებში რომაული მონეტები ადრეც გამოვლენილა. 1942 წელს ურეკში მიწის სამუშაოების დროს აღმოჩნდა რომაული აურეუსი, მისი მინაბაძი და რამდენიმე კესარიული დრაქმა. 1949 წელს იგივე პუნქტში შემთხვევით და შემდეგ არქეოლოგიური გათხრების დროს აღმოჩნდა კაპადოკიური საფასეები. რაც შეეხება კესარიული და რომაული მონეტების საკვლევ პუნქტში გამოვლენის საკითხს, რომაული გარნიზონი იდგა ციხისძირშიც და ფოთშიც, ზოგიერთი მეცნიერის მოსაზრებით, სოფელ მოედანში (ლანჩხუთის მუნიციპალიტეტი) გარნიზონი ჩააყენა სეპტიმიუს სევერუსმა. ასეთ შემთხვევაში ყვავილნარსა და სუფსაში რომაული მონეტების გამოვლენა ბუნებრივია და არავითარ განსაკუთრებულ კომენტარს არ საჭიროებს. შესწავლილი ნუმისმატიკური ძეგლები სრულიად ჯდება კოლხეთის სამონეტო მიმოქცევის კანონზომიერებაში. მონეტების აღმოჩენა დღის წესრიგში აყენებს საკვლევ პუნქტების არქეოლოგიური შესწავლის აუცილებლობას.

საკვანძო სიტყვები: სუფსა; ყვავილნარი; მონეტა; კესარია; რომი; კოლხეთი.

შესავალი

ახ.წ. I-IV სს-ში შავი ზღვის აღმოსავლეთ სანაპიროზე განლაგებული რომაული თავდაცვითი ხაზის, ე.წ. პონტოს ლიმესის ფუნქციონირების, ქრონოლოგიის, სამხედრო შენაერთების იდენტიფიკაციის, მომარაგების, ჯარის ადგილობრივ მოსახლეობასთან ურთიერთობის, ეკონომიკური ყოფის და კოლხეთის სამონეტო მიმოქცევის სრულყოფილად შესწავლისათვის ინფორმაციულია აქ მოპოვებული ნუმიზმატიკური მასალა. კერძოდ, გურიის სანაპირო ზოლში შემთხვევით გამოვლენილი რომის იმპერიის მონეტები, რომელიც სრულად პირველად ქვეყნდება.

2013 წელს ყვავილნარის ტერიტორიაზე შემთხვევით აღმოჩნდა სამარხი, სადაც სხვა ინვენტართან ერთად იყო ვერცხლის 11 დრაქმა. ნუმიზმატიკური მასალა, შესწავლის შედეგად ასე გამოიყურება: სეპტიმიუს სევერუსი (193-211 წწ.) - 3, იულია დომნა (+217) - 3, გეტა (209-211 წწ.) - 2, კარაკალა (198-217 წწ.) - 2, ფულვია პლაუტილა (202/5-211) - 1. მონეტები მოჭრილია კაპადოკიის კესარიაში. ისინი ერთტიპიურია, შუბლზე გამოსახულია იმპერატორის პროფილი, ზურგზე კი არგეოსის მთები. საფასეები ინახება ლანჩხუთის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმში (საინვენტარო №5349-1/11).

2023 წელს მდინარე სუფსის სანაპიროზე, ასევე შემთხვევით აღმოჩნდა რომის იმპერატორ სეპტიმიუს სევერუსის (193-211 წწ.) სახელით რომში მოჭრილი ვერცხლის დენარი.

მეთოდები

კვლევის ჩასატარებლად გავეცანით სპეციალურ ლიტერატურას, ვიპოვეთ პარალელური მასალა და დავადგინეთ ნუმიზმატიკური მასალის ზარაფხანა, მონარქი და ემისიის წლები. შევისწავლეთ საქართველოში კესარიული მონეტებისა და რომაული

დენარების მიმოქცევის ქრონოლოგია. მიმოვიხილეთ საკვლევით არეალის ისტორია, დავადგინეთ მონეტების შემოსვლის მიზეზები და გზები.

შედეგი

კვლევის შედეგად ნუმისმატიკურ მეცნიერებას შეემატა ახალი გამოუქვეყნებელი რომაული მონეტების კატალოგი. კოლხეთში II-III ს-ის მონეტების გავრცელების რუკაზე გაჩნდა ახალი ლოკაციები ყვავილნარისა და სუფსის სახით. საფასეები წარმოადგენს მნიშვნელოვან წყაროს აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთის რომაული ექსპანსიის სხვადასხვა ეტაპების შესახებ, ასევე დასავლეთ საქართველოს სინქრონული პერიოდის სამონეტო მიმოქცევის ხასიათის, სავაჭრო-ეკონომიკური და სოციალური ურთიერთობების შესწავლისათვის.

დისკუსია

2013 წელს სოფელ ყვავილნარში (ლანჩხუთის მუნიციპალიტეტი), შოთა მანაგაძის ეზოში შემთხვევით აღმოჩნდა სამარხი ინვენტარით: მინის კოლბისებური ჭურჭელი, მინის სანელსაცხეblის ფრაგმენტები, მინის სასმისი, თიხის თასი, ბრინჯაოს კოვზი და ფიბულა, კერამიკული ჭურჭლის ნატეხები, რკინის ცული, შუბისპირი და 11 ვერცხლის მონეტა (ვარშალომიძე, როგავა, იმნაძე, 2023: 28). მონეტები მოჭრილია რომის პროვინცია კაპადოკიის ქალაქ კესარიაში იმპერატორ სეპტიმიუს სევერუსის ოჯახის წევრების სახელებით:

1. სეპტიმიუს სევერუსი (193-211 წწ.), კესარია, დრაქმა, 197 წელი, დ. 18/19 მმ. წ.1.67 გ.

შუბლი: მონეტის ცენტრში გამოსახულია მარჯვნივ მიმართული სეპტიმიუს სევერუსის ბიუსტი. ირგვლივ AY Λ CEII CEOYHPOC.

ზურგი: მონეტის ცენტრში გამოსახულია არგეოსის მთები, რომლის ფერდობებზეც მცენარეები იზრდება, მწვერვალზე ვარ-

სკვლავით. ირგვლივ: MHTPO KAICAPI. მონაკვეთს ქვემოთ € T € (Sydenham, 1978: 97; Erkiletlioğlu, 2019: 366)

2. სეპტიმიუს სევერუსი (193-211 წწ.), კესარია, დრაქმა, 194 წელი, დ. 19/17 მმ. წ. 2.22 გრ.

შუბლი: მონეტის ცენტრში გამოსახულია მარჯვნივ მიმართული სეპტიმიუს სევერუსის ბიუსტი. ირგვლივ AY Λ CEII CE-OYHPOC.

ზურგი: მონეტის ცენტრში გამოსახულია არგეოსის მთები, რომლის ფერდობებზე მცენარეები იზრდება, მწვერვალზე ვარსკვლავით. ირგვლივ: MHTPO KAICAPI. მონაკვეთს ქვემოთ €TB (Sydenham, 1978: 95).

3. სეპტიმიუს სევერუსი (193-211 წწ.), კესარია, დრაქმა, 194 წელი, დ. 18/17 მმ. წ. 2.56 გრ.

შუბლი: მონეტის ცენტრში გამოსახულია მარჯვნივ მიმართული სეპტიმიუს სევერუსის ბიუსტი. ირგვლივ AY Λ CEII CEOYHPOC.

ზურგი: მონეტის ცენტრში გამოსახულია არგეოსის მთები, რომლის ფერდობებზე მცენარეები იზრდება, მწვერვალზე ვარსკვლავით. ირგვლივ: MHTPO KAICAPI. მონაკვეთს ქვემოთ €TB (Sydenham, 1978: 95).

4. იულია დომნა (193-217 წწ.), კესარია, 207, დრაქმა, დ. 19/18 მმ. წ. 2.61 გრ.

შუბლი: მონეტის ცენტრში გამოსახულია მარჯვნივ მიმართული იულია დომნას ბიუსტი. ირგვლივ: IOYΛIA ΔOMNA AV.

ზურგი: მონეტის ცენტრში გამოსახულია არგეოსის მთები, რომლის ფერდობებზეც მცენარეები იზრდება, მწვერვალზე ვარსკვლავით. ირგვლივ: MHTPO KAICAPI. მონაკვეთს ქვემოთ €T IE (Sydenham, 1978: 105).

5. იულია დომნა (193-217 წწ.), კესარია, 207, დრაქმა, დ. 18/17 მმ. წ. 2.03 გრ.

შუბლი: მონეტის ცენტრში გამოსახულია მარჯვნივ მიმართული იულია დომნას ბიუსტი. ირგვლივ IOYΛΙΑ ΔΟΜΝΑ AV.

ზურგი: მონეტის ცენტრში გამოსახულია არგეოსის მთები, რომლის ფერდობებზეც მცენარეები იზრდება, მწვერვალზე ვარსკვლავით. ირგვლივ: ΜΗΤΡΟ ΚΑΙCΑΠΙ. მონაკვეთს ქვემოთ ET IE (Sydenham, 1978: 105).

6. იულია დომნა (193-217 წწ.), კესარია, დრაქმა, 209 წელი, დ. 19/18 მმ. წ. 2.65 გრ.

შუბლი: მონეტის ცენტრში გამოსახულია მარჯვნივ მიმართული იულია დომნას ბიუსტი. ირგვლივ IOYΛΙΑ ΔΟΜΝΑ AV.

ზურგი: მონეტის ცენტრში გამოსახულია არგეოსის მთები, რომლის ფერდობებზეც მცენარეები იზრდება, მწვერვალზე ვარსკვლავით. ირგვლივ: ΜΗΤΡΟ ΚΑΙCΑΠΙ. მონაკვეთს ქვემოთ ET IZ (Sydenham, 1978: 105).

7. გეტა (209-211 წწ.), კესარია, დრაქმა, დ. 19/18 მმ. წ. 2.75 გრ.

შუბლი: მონეტის ცენტრში გამოსახულია მარჯვნივ მიმართული გეტას ბიუსტი. ირგვლივ CΕΠΤΙ ΓΕΤΑC ΚΑΙ.

ზურგი: მონეტის ცენტრში გამოსახულია არგეოსის მთები, რომლის ფერდობებზეც მცენარეები იზრდება, მწვერვალზე ვარსკვლავით. ირგვლივ: ΜΗΤΡΟ ΚΑΙCΑΠΙΝΕΩΚ მონაკვეთს ქვემოთ ET IϚ.

8. გეტა (209-211 წწ.), კესარია, დრაქმა, 206 წელი, დ. 18/19 მმ. წ. 2.09 გრ.

შუბლი: მონეტის ცენტრში გამოსახულია მარჯვნივ მიმართული გეტას ბიუსტი. ირგვლივ ΓΕΤΑC ΚΑΙ CΕΠΤΙ.

ზურგი: მონეტის ცენტრში გამოსახულია არგეოსის მთები, რომლის ფერდობებზეც მცენარეები იზრდება, მწვერვალზე ვარსკვლავით. ირგვლივ: ΜΗΤΡΟ ΚΑΙCΑΠΙΝΕΩΚ. მონაკვეთს ქვემოთ ET I Δ (Sydenham, 1978: 113).

9. კარაკალა (198-217 წწ.), კესარია, დრაქმა, 206 წელი, დ. 20/19 მმ. წ. 3 გრ.

შუბლი: მონეტის ცენტრში გამოსახულია მარჯვნივ მიმართული კარაკალას ბიუსტი. ირგვლივ AY K M AYP ANTΩNINOC.

ზურგი: მონეტის ცენტრში გამოსახულია არგეოსის მთები, რომლის ფერდობებზეც მცენარეები იზრდება, მწვერვალზე ვარსკვლავი. ირგვლივ: MHTPO KAICAPI. მონაკვეთს ქვემოთ ΕΤ ΙΑ (Sydenham, 1978: 110).

10. კარაკალა (198-217 წწ.), კესარია, დრაქმა, 198 წელი, დ. 18/19 მმ. წ. 2.42 გრ. მონეტა ჩამოტეხილია.

შუბლი: მონეტის ცენტრში გამოსახულია მარჯვნივ მიმართული კარაკალას ბიუსტი. ირგვლივ AY K M AYP ANTΩNINOC.

ზურგი: მონეტის ცენტრში გამოსახულია არგეოსის მთები, რომლის ფერდობებზეც მცენარეები იზრდება, მწვერვალზე ვარსკვლავით. ირგვლივ: MHTPO KAICAPI. მონაკვეთს ქვემოთ ΕΤΕ (Erkiletlioglu, 2019: 368).

11. ფულვია პლაუტილა (198-217 წწ.), კესარია, დრაქმა დ. 18/19 მმ. წ. 1.90 გრ.

შუბლი: მონეტის ცენტრში გამოსახულია მარჯვნივ მიმართული პლაუტილას ბიუსტი. ირგვლივ PLAVTILLA AVGOSTA.

ზურგი: მონეტის ცენტრში გამოსახულია არგეოსის მთები, რომლის ფერდობებზეც მცენარეები იზრდება, მწვერვალზე ვარსკვლავი. ირგვლივ: MHTPO KAICAPI. მონაკვეთს ქვემოთ ΕΤΙΒ.

2023 წელს მდინარე სუფსის სანაპიროზე ასევე შემთხვევით აღმოჩნდა ვერცხლის დენარი. მონეტის განსაზღვრისათვის მოგვმართეს ჩვენ. ფული მპოვნელთან დარჩა (ვარშალომიძე, როგავა, იმნაძე, 2023:28).

სეპტიმიუს სევერუსი, დენარი. მოჭრილია 210 წელს რომში. დ. 20 მმ. წ. 2.7 გრ.

შუბლი: მონეტის ცენტრში გამოსახულია წვეროსანი სეპტიმიუს სევერუსის მარჯვნივ მიმართული ბიუსტი, ირგვლივ: SEVERVS PIVS AVG BRIT.

ზურგი: მონეტის ცენტრში მთელი ტანით გამოსახულია ფეხზე მდგარი ვიქტორია. მას ხელში გრძელი პალმის ტოტი უჭირავს, რომელზედაც დადებულია მრგვალი ფარი. პალმის ქვემოთ იკითხება პატარა R. ირგვლივ: VICTORIAE BRIT (Mattingly, 1936: 296, ტაბ. XLIV, 4).

დენარის ორივე მხარეს იკითხება სეპტიმიუს სევერუსის ტიტული „ბრიტანიკუსი“, ეს ზედწერილი პირველად რომის იმპერატორმა კომოდუსმა 184-191 წწ-ში მოჭრილ მონეტებზე მოათავსა, სეპტიმიუსმა განაგრძო ამ პროტოკოლის აღბეჭდვა საფასეებზე მას შემდეგ, რაც 208 წელს ბრიტანეთში წარმატებით ილაშქრა (Абрамзон, 1994: 162-163).

ყვავილნარის ნუმიზმატიკური მასალა შესწავლის შედეგად ასე გამოიყურება: სეპტიმიუს სევერუსი (193-211 წწ.) - 3, იულია დომნა (+217) - 3, გეტა (209-211 წწ.) - 2, კარაკალა (198-217 წწ.) - 2, ფულვია პლაუტილა (202/5-211) - 1. ყველაზე ადრეული მონეტა მოჭრილია 194, გვიანდელი კი 209 წელს. აღსანიშნავია, რომ მონეტები გაცვეთილია, ეტყობათ ხანგრძლივი მიმოქცევის კვალი. სამარხი III ს-ის 10-იანი წლების შემდომი პერიოდით უნდა დათარიღდეს. მონეტები მოჭრილია კაპადოკიის კესარიაში. ისინი ერთტიპიურია, შუბლზე გამოსახულია იმპერატორის პროფილი, ზურგზე კი არგეოსის მთები. საქართველოში დაახლოებით 1800 ერთეული კესარიული მონეტაა გამოვლენილი. უმრავლესობაზე გამოსახულია არგეოსის მთები. ქართულ ნუმიზმატიკურ ლიტერატურაში აღნიშნული სამონეტო ტიპის გენეზისის შესახებ არაფერია ცნობილი. ჩვენ შევეცადეთ კვლევა მიგვემართა ამ კუთხითაც.

არგეოსის (ამჟ. ერჯიასი, თურქ. Erciyes Dağı) მთები მდებარეობს შიდა ანატოლიაში. იგი ყველაზე მაღალი მთაა კაპადოკიაში. ღმერთების მთები პირველად მოხსენიებულია არგეოსისკენ

მიმავალ გზაზე მდებარე სოფელ თექირდერბენტში გამოვლენილ ძველ ხეთურ წარწერაში ჰარჰარას სახელით. ხეთურად ჰარჰარა თეთრს ნიშნავს, თოვლიანი საფარის გამო (Kara, 2016: 304). ამ მთების გაღმერთება ხეთური პერიოდიდან იღებს სათავეს, ხათუშში ქვაზე ამოკაწრულ ხეთურ წარწერაში მოხსენიებულია არგოსის მთა, იქვე არის გამოსახული ორი ღვთაებრივი მთის შეხვედრა, მათგან ერთი არგოსის მთაა (Kara, 2016:308). სხვადასხვა ნივთებზე, ბრინჯაოს სკულპტურებზე, გემებზე, მონეტებზე, მთების, როგორც ღვთაების გამოსახვა ინტენსიურად დაიწყო რომის იმპერიის პერიოდიდან. საფასეებზე ეს მთები პირველად მოათავსა კაპადოკიის სამეფოს უკანასკნელმა მეფემ არქელაოსმა, ძვ.წ. 37-17 წწ. (Belis, 2021: 74). არგოსის მთებს რომის იმპერატორ ტიბერიუსის (14-37 წწ.) დროიდან ინტენსიურად გამოსახავდნენ კესარიულ მონეტებზე. აღნიშნული მთები კესარიულ ნუმისმატიკურ პროდუქციაზე გვხვდება სხვადასხვა კომბინაციებში: არგოსის მთები მწვერვალზე ვარსკვლავით ან ადამიანის გამოსახულებით, აგალმის სახით ან ტაძრის შუაგულში (Sydenham, 1978: 19-20). უფრო იშვიათად გვხვდება არგოსის მთების ფორმის გვირგვინით შემკული სხვადასხვა ღვთაება, მაგალითად სერაპისი (Erkiletlioglu, 2019: 370). ბოლო მონარქი, ვინც 243 წელს მოჭრა აღნიშნული ტიპის მონეტები იყო გორდიანე III (Kara, 2016: 306).

კაპადოკიაში მოჭრილი მონეტები საქართველოში შემოდის ჯერ კიდევ არიარათეს I (ძვ.წ. 333–322 წწ.) დროიდან. იგი სპარსეთის ბოლო სატრაპი და კაპადოკიის სამეფოს პირველი მეფე იყო. ძვ.წ. 332 წელს თავი მან დამოუკიდებელი კაპადოკიის სატრაპად გამოაცხადა. დღევანდელი ზილეს (ზელა/თოქათის ილში) მახლობლად მდებარე გაზიურას (თურჰალი) ციხე რეზიდენციად აქცია და აქ განახორციელა სამონეტო ემისია (Erkiletlioglu, 2019: 83). ამ ზარაფხანაში მოჭრილი მონეტა აღმოჩნდა ფიჭვნარში 2017 წელს არქეოლოგიური გათხრების დროს. გაზიურაში მოჭრილი დრაქმა ფიჭვნარში სინოპურ პროდუქციასთან ერთად შემოვიდა.

ამ აღმოჩენას დიდი მნიშვნელობა ენიჭება, რადგან არა მხოლოდ ფიჭვნარში, არამედ საქართველოში პირველად გამოვლინდა ამ სამონეტო ცენტრში მოჭრილი საფასე. ასევე ესაა ყველაზე ადრეული კაპადოკიური მონეტა, რაც ჩვენს ქვეყანაშია აღმოჩენილი (ვარშალომიძე, 2023: 44-52).

ელინისტური ხანის კაპადოკიური მონეტები საქართველოში აღმოჩენილია ვანში - არიარათ VI (ძვ.წ. 130-116 წწ.) – 1; არიარათ VII (ძვ.წ. 116-101 წწ.) – 1; არიარათ IX (ძვ.წ. 101-87 წწ.) – 2; არიობარძანე I (ძვ.წ. 96-63 წწ.) – 3 (დუნდუა, ლორთქიფანიძე, 1977:133-137); ალაიანში (კასპის რაიონი) - არიარათ IV (ძვ.წ. 220-163 წწ.) -1 (დუნდუა, 1993: 93); და მცხეთაში - არიობარძანე I (ძვ.წ. 96-63 წწ.) - 1 (Дундуа, 1987: 145). ამ პერიოდში კაპადოკია მოჭრილი მონეტების მიმოქცევას არ ჰქონდა ინტენსიური ხასიათი. ახ.წ. II-III სს-ში, კოლხეთის სამონეტო ცირკულაციაში დომინირებსა კესარიულ მონეტებს, რომელთა აღმოჩენის ტოპოგრაფია საქართველოში ფართოა. გურზულში (იგივე გერზეული - აფხაზეთი, გულრიფში) 1926 წელს შემთხვევით აღმოჩნდა დიდი განძი, რომელიც გაიფანტა. გადარჩენილი ნაწილი 469 ცალი შეისწავლა მ. ივანენკომ. მათგან 467 მოჭრილია კესარიაში (Ивашенко, 1931:2-32), ნაბაკევის (აფხაზეთი, გალი) განძში 13 (Голенко, 1964:68) და ეკის (სენაკის მუნიციპალიტეტი) განძში 907 მონეტადან 771 ცალი მოჭრილია კესარიაში (დუნდუა, 1979: 5-6). გარდა ამისა კესარიული მონეტები ნაპოვნია გონიოში (ვარშალომიძე, 2009: 52-53; ვარშალომიძე, 2021: 147-148; ვარშალომიძე, 1999: 93; ვარშალომიძე, 2000: 81-87), ციხისძირში (ინაიშვილი, 1993: 104), ურეკსა და სუფსაში (დუნდუა, 1997:118), ნოქალაქევში (აბრამიშვილი, 1987: 274-287.), ვანში (დუნდუა, ლორთქიფანიძე, 1977:127), სეფიეთში (მაკალათია, 1944: 217-259; დუნდუა, 1979: 5-6.), წებელდაში (Трапш, 1971: 207-211; Воронов, Юшин, 1973: 171-191; Воронов, Юшин, 1979: 181-198), სოხუმში (Трапш, 1971: 280-429; Шамба, 1993:57-74), ბიჭვინტაში (დუნდუა, 1975: 280-418; ლორთქიფანიძე, 1991: 98-105).

მიღებული მოსაზრების თანახმად, ქრონოლოგიური ჩარჩო ჩვენში აღმოჩენილი იმპერიული ხანის კესარიული მონეტებისა არის I ს-ის ბოლო და III ს-ის შუახანები (ვარშალომიძე, 2009: 53). კესარიული მონეტების შემოსვლა მცირდება II ს-ის დასასრულიდან. ამ დროიდან კოლხეთის სამონეტო ცირკულაციაში ერთვება საერთო საიმპერიო ტიპის დენარები. ეს მომენტი განსაკუთრებული რელიეფურობით გამოიკვეთა სეპტიმიუს სევერუსის მმართველობის დასაწყისიდან. რომაული დენარები დიდი რაოდენობით გვხვდება სეფიეთისა და ეკის განძებში. ჩვენში მოპოვებული დენარების უმრავლესობა მოჭრილია რომის იმპერიის აღმოსავლეთ პროვინციებში, სირიასა და თვით მეტროპოლიაში. მათი გავრცელების ქრონოლოგიური ზღვარი ლაზიკის ტერიტორიაზე ალექსანდრე სევერუსის მმართველობის დასაწყისი - 222 წელია (დუნდუა გ., დუნდუა თ., 2006: 117-119).

კაპადოკიის დედაქალაქ მაზაკას სახელი ეუსებიათი არიართეს V ეუსებემ (ძვ.წ. 163-130) შეუცვალა. ძვ.წ. 11-9 წწ-ში კი მას კეისარია დაერქვა. ახ.წ. 17 წელს კაპადოკია რომის პროვინციად იქცა. ამის შემდეგ კესარიის ზარაფხანის მნიშვნელობა ბევრად გაიზარდა. ტიბერიუსის ეპოქიდან ის იქცა რომაულ იმპერიულ ზარაფხანად, რომელიც გამოსცემდა როგორც ვერცხლის, ისე სპილენძის მონეტებს. ამ მხრივ იგი შეიძლება შევადაროთ ანტიოქიის ზარაფხანას. თუმცა მაშინ, როდესაც ანტიოქიის მონეტები ვალერიანეს დრომდე ინარჩუნებენ თავის სირიულ მახასიათებლებს, კესარიის მონეტები, ბერძნული ლეგენდების გამოყენების მიუხედავად, სრულიად რომაულია. იმპერიული პორტრეტი მჭიდროდ მიჰყვება რომაული ზარაფხანის მიერ მიღებულ სტილს, გარდა არგოსის მთისა, რომელიც ერთადერთი „წმინდა“ ლოკალური ტიპია, რევერსის ტიპების უმეტესობა დასავლეთის მონეტებზე გამოსახული პერსონიფიკაციების მსგავსია. ამრიგად, ქრისტიანული ეპოქის პირველი ორნახევარი საუკუნის განმავლობაში კესარია შეიძლება ჩაითვალოს დამაკავშირებელ რგოლად აღმოსავლეთისა და დასავლეთის მონეტებს შორის; იმპერიული

ზარაფხანის დაარსების თარიღი დაახლოებით ახ.წ. 30 წელი უნდა იყოს. საიმპერატორო ზარაფხანას, ძირითადად ვერცხლის პროდუქციის ემისია აინტერესებდა. აქ ოქროს მონეტები არ იჭრებოდა (Sydenham, 1978:2-3). საზღვართან ახლოს მდებარე კესარიამი ვერცხლის მონეტები განსაკუთრებული ინტენსივობით იჭრებოდა მაშინ, როცა ეწყობოდა სამხედრო კამპანიები რომის იმპერიის აღმოსავლეთი მეზობლების (პართია, სპარსეთი) წინააღმდეგ (Arslan, 1992: 13-15). ცნობილია, რომ ტრაიანემ თავისი პოლიტიკის გაძლიერების ფინანსური უზრუნველყოფისათვის, მე-6 კონსულობის დროს, 112-117 წწ-ში ყველაზე მასშტაბური სამონეტო ემისია განახორციელა (Erkiletlioglu, 2019: 273). აქ მოჭრილი საფასეები ძირითადად უმთავრეს უწყებას, კაპადოკიის პროვინციებში მდგარ გარნიზონებს ხმარდებოდა (Arslan, 1992: 13-15).

ნუმიზმატიკური ძეგლების შესწავლის საკითხში, ყველაზე მნიშვნელოვანი აღმოჩენის ადგილის კვლევაა. სუფსა-ყვავილნარის ტერიტორიაზე III ს-ის დასაწყისის მონეტების გამოვლენას ისტორიული კონტექსტი გააჩნია. ამ მიდამოებში სინქრონული ხანის რომაული მონეტები ადრეც გამოვლენილა. 1942 წელს ურეკში მიწის სამუშაოების დროს აღმოჩნდა რომაული აურეუსი, მისი მინაბაძი და რამდენიმე კესარიული დრაქმა. 1949 წელს, იქვე, შემთხვევით და შემდეგ არქეოლოგიური გათხრების დროს, აღმოჩნდა კაპადოკიური მონეტები (დუნდუა, 1996: 102). გარდა ამისა, 1995 წელს, გურიის არქეოლოგიურმა ექსპედიციამ სოფელ მოედანში, ზღვის სანაპიროდან 12 კმ-ის დაშორებით მიაკვლია ძველი სასიმაგრო ნაგებობის კვალს. ანაკრეფ მასალაში აღმოჩნდა აგურის ფრაგმენტი დამლით LEG, რომელიც იშიფრება, როგორც Legio XV Apollinaris (თოდუა., მურვანიძე, 1997:108-110). აღნიშნული აღმოჩენა დოკუმენტურად ადასტურებს, რომ რომაელები ზღვის სანაპირო ზოლთან ერთად, რამდენადმე აკონტროლებდნენ კოლხეთ-ლაზიკის შიდა რეგიონებსაც. მოცემული ტერიტორია ფაზისის გამაგრების სისტემაში უნდა ყოფილიყო (ფიფია,

2008:47) იქვე მდებარე ვაშნარის ციხესიმაგრესთან ერთად (თოდუა, კიკნაძე, 2008: 14).

კოლხეთის სანაპირო ამ დროს ე.წ. კაპადოკიის კომპლექსში შედიოდა, ამიტომ რომაული გარნიზონები კაპადოკიის ლეგატს ემორჩილებოდა. კოლხეთის ზღვისპირა სიმაგრეების გარნიზონები აღმოსავლეთ კაპადოკიაში დაბანაკებულ XII და XV ლეგიონების შენაერთებით კომპლექტდებოდა. ნიშანდობლივია ისიც, რომ ახ.წ. II-III სს-ში რიზე-ხოფას ხაზზე აღნიშნული ვექსილაციები იდგა (თოდუა, კიკნაძე, 2008: 14). კოლხეთის შიდა რაიონებში იმპერიის სამხედრო ნაწილების გამოჩენას ადგილი უნდა ჰქონოდა იმპერატორ სეპტიმიუს სევერუსის მმართველობის დროს. ყოველ შემთხვევაში, სოფელ მოედნის დამღიანი აგური და შესაბამისად, იქ რომაული სამხედრო ნაწილების ყოფნაც სეპტიმიუს სევერუსის დროით უნდა დათარიღდეს. არქეოლოგიური და წერილობითი მონაცემების ურთიერთშეჯერების საფუძველზე, II ს-ის ბოლოს აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთში მოვლენები ასე განვითარდა: 193-197 წწ-ში ლაზეთის სამეფომ ისარგებლა რომში შექმნილი მდგომარეობით და იმპერიის გავლენისაგან გათავისუფლდა. თუმცა, იმპერატორმა სეპტიმიუს სევერუსმა 197 წელს საბოლოოდ გაანადგურა კონკურენტები, სასწრაფოდ დაბრუნდა აღმოსავლეთში, სასტიკად დაამარცხა პართიელები და 198-199 წწ-ში დაიბრუნა ჩრდილოეთ მესოპოტამია. დაპყრობილ ტერიტორიაზე შეიქმნა ახალი რომაული პროვინცია - მესოპოტამია, რის შემდეგაც სევერუსმა დაიმორჩილა ლაზეთი. სეპტიმიუს სევერუსმა აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთში იმპერიის პოზიციების განმტკიცების მიზნით გარკვეული საფორტიფიკაციო ღონისძიებები გაატარა; მოდერნიზებულ იქნა კოლხეთის სანაპიროზე არსებული რომაული ფორპოსტები, ხოლო ქვეყნის შიგნით - მოედანში, ვაშნარსა და არქეოპოლისში (?) დამატებით სამხედრო ძალები განალაგა (ფიფია, 2010: 62).

დასკვნა

ამრიგად, სუფსასა და ყვავილნარში შემთხვევით გამოვლენილმა იმპერატორ სეპტიმიუს სევერუსის ოჯახის წევრების სახელით კესარიასა და დედაქალაქში მოჭრილმა მონეტებმა რომაული მონეტების გავრცელების რუკაზე მოგვცა ახალი პუნქტები. აღნიშნული მონეტების შემოსვლა შესაძლოა, მართლაც სეპტიმიუს სევერუსის კოლხეთში სამხედრო აქტივობას უკავშირდებოდეს, რადგანაც აღმოჩენის ადგილი ციხისძირის, ფაზისის და სოფელ მოედნის სიახლოვეს მდებარეობს. ნუმიზმატიკური თვალსაზრისით საფასეები არანაირ განსხვავებულ ტიპებს არ წარმოადგენს. ანალოგიური და მსგავსი დრაქმები III ს-ის დასაწყისში დასავლეთ საქართველოს ტერიტორიაზე მიმოქცევის ძირითადი საშუალება იყო.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- მაკალათია, ს. (1944). *სეფიეთში აღმოჩენილი რომაული ფულების განძი*, საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის მოამბე, XII, თბილისი.
- დუნდუა, გ. (1975). *სამონეტო მიმოქცევა და სავაჭრო-ეკონომიკური ურთიერთობანი ბიჭვინტაში ნუმიზმატიკური მასალების მიხედვით ძვ.წ. II-ახ.წ. IV სს.* - დიდი პიტიუნტი I, თბილისი.
- დუნდუა, გ., ლორთქიფანიძე, გ. (1977). *მონეტები ვანიდან*, ვანი III, თბილისი.
- დუნდუა, გ. (1979). *საქართველოს სამონეტო განძები*, თბილისი.
- დუნდუა, გ. (1996). *გურიის ნუმიზმატიკური მასალა*, გურია, მხარის კვლევა-ძიების შედეგები, I, თბილისი.
- დუნდუა, გ. (1997). *გურიის ნუმიზმატიკური მონაპოვარი*, გურია I, თბილისი.
- დუნდუა, თ. (1993). *კოლხეთი, იბერია და პონტოს სამეფო ნუმიზმატიკური მასალების მიხედვით*, თბილისი.

- დუნდუა, გ., დუნდუა, თ. (2006). *ქართული ნუმიზმატიკა*, თბილისი.
- აბრამიშვილი, თ. (1987). *ნოქალაქევის ექსპედიციის მიერ მოპოვებული მონეტები (1973-1982 წწ.)*, ნოქალაქევი-არქეოპოლისი, არქეოლოგიური გათხრები 1978-1982 წწ., თბილისი.
- ლორთქიფანიძე, გ. (1991). *ბიჭვინტის ნაქალაქარი*, თბილისი.
- ინაიშვილი ნ. (1993). *ციხისძირის ახ.წ. I-VI სს.*, არქეოლოგიური ძეგლები, თბილისი.
- თოდუა თ., მურვანიძე, ბ. (1997). *რომაული ლეგიონის ტვიფრიანი აგური სოფ. მოედნიდან*, გურია. მხარის კვლევა-ძიების შედეგები, II, თბილისი.
- ვარშალომიძე, ი. (1999). *გონიო-აფსაროსი ნუმიზმატიკური მასალების მიხედვით*, ლიტერატურული აჭარა, №7, ბათუმი.
- თოდუა, თ., კვიციანი, ვ. (2008). *რომაული სამხედრო შენაერთები კოლხეთსა და იბერიაში*, ივ. ჯავახიშვილის ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტი, მეომრის ბიბლიოთეკა I, თბილისი.
- ფიფია, კ. (2008). *იმპერატორი სეპტიმიუს სევერუსი და ლაზეთის სამეფო*, „ისტორიულ-ეთნოლოგიური ძიებანი“, X, თბილისი.
- ფიფია, კ. (2010). *რომაული გარნიზონები და სასაზღვრო ციხესიმაგრეები აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთში I-II სს.*, „თეიმურაზ მიხეილანი - 70“, თბილისი.
- ვარშალომიძე, ი. (2000). *რომაული ხანის ვერცხლის მონეტების განძი გონიო-აფსაროსიდან*, ძიებანი, 5, თბილისი.
- ვარშალომიძე, ი. (2009). *მონეტები გონიო-აფსაროსიდან*, ბათუმი.
- ვარშალომიძე, ი., ძნელაძე ნ. (2021). *ხარიტონ ახვლედიანის სახელობის აჭარის მუზეუმში დაცული მონეტების კატალოგი*, ბათუმი.
- ვარშალომიძე ი. (2023). *არიარათეს I (ძვ.წ. 333–322) დრაქმა ფიჭვნარიდან*, ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნი-

- ვერსიტეტის ნიკო ბერძენიშვილის ინსტიტუტის შრომები, XVI, ბათუმი.
- ვარშალომიძე ი., როგავა ა., იმნაძე ნ. (2023). *რომაული მონეტები შავი ზღვის აღმოსავლეთ სანაპიროდან (სუფსა, ყვავილნარი)*, გურამ ლორთქიფანიძის დაბადებიდან 85 წლის იუბილესადმი მიძღვნილი საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია „კულტურულ-საისტორიო ძიებანი“, თეზისები, თბილისი.
- Иващенко, М. М. (1931). *Герзельский клад монет Кессарии Кападокииский*, ИГАИМК, Т., VII, вып., 10, Ленинград.
- Голенко, К. В., (1957). *Кобулетский клад серебрянных монет*, СА, XXVII, Москва.
- Голенко, К. В. (1964). *Денежное обращение Колхиды в римское время*, Ленинград.
- Воронов, Ю. Н., Юшин, В. А. (1979). *Ранний горизонт (II-IV вв. н.э.) в могильниках цебельдинской культуры (Абхазия)*, СА, вып. 1, Москва.
- Трапш, М. М. (1971). *Труды*, т. III, Тбилиси.
- Дундуа, Г. Ф. (1987). *Нумизматика античной Грузии*, Тбилиси, мецნიერება
- Шамба, С. М. (1987). *Монетное обращение на территории Абхазии (V в. – XIII в. н.э.)*, Тбилиси.
- Абрамзон, М.Г. (1994). *Римская армия и ее лидер по данным нумизматики*. Челябинск.
- Воронов, Ю. Н., Юшин, В. А. (1973). *Новые памятники цебельдинской культуры в Абхазии*, СА, вып. 1, Москва.
- Belis, Alexis. (2021). *Argaioze age mountain-god in Greko-roman Anatolia*, Beyond All Boundaries, Orbis Biblicus et Orientalis, luven-paris-bristol.
- Sydenham, E. A. (1978). *The Coinage of Caesarea of Cappadocia*, London.

- Erkiletlioglu, Halit. (2019). *Kappadokia Krallığı ve Roma Bizans dönemi*, Kayseri.
- Arslan, Melih. (1992). *Museum of Anatolian Civilizations Roman Coins*, Ankara.
- Kara, Murat Ufuk. (2016). *Kappadokia Stelleri Üzerindeki Argaios (Erciyes Dağı) Betimlemesi, The description of argaios (Erciyes mountain) on Cappadocian steles*, <http://www.mediterra.org/yayinlar/sureli-yayinlar/cedrus/arsiv/cedrus-4-2016>.

References:

- Makalatia, S. (1944). *Sepiets'hi Aghmochenili Romauli Pulebis Gandzi*. Sakartvelos Saxelmtsifo Muzeumis Moambe, XII, Tbilisi.
- Dundua, G. (1975). *Samonet' Mimoktseva da Savach'ro-Ek'onomik'uri Urtiertobani Bichvintashi Numizmatik'uri Masalebis Mikhedvit Dz. Ts. II–Ax. Ts. IV ss.* – Didi Pit'unt'i, I, Tbilisi.
- Dundua, G., Lortkifanidze, G. (1977). *Monet'ebi Vanidan*, Vani III, Tbilisi.
- Dundua, G. (1979). *Sakartvelos Samonet' Gandzebi*, Tbilisi.
- Dundua, G. (1996). *Guriis Numizmatik'uri Masala*, Guria, Mxaris K'vleva-Dziebis Shedegebi, I, Tbilisi.
- Dundua, G. (1997). *Guriis Numizmatik'uri Monap'ovari*, Guria, I, Tbilisi,
- Dundua, T. (1993). *K'olkheti, Iberia da Pont'os Samefo Numizmatik'uri Masalebis Mikhedvit*, Tbilisi.
- Dundua, G., Dundua, T. (2006). *Kartuli Numizmatika*, Tbilisi.
- Abramishvili, T. (1987). *Nokalakevis Eksp'ediciis Mier Mop'ovebuli Monet'ebi (1973-1982 tsts.)*, Nokalakevi-Arkeopolisi, Arkeologiuri Gats'rebi 1978-1982 tsts., Tbilisi.
- Lortkifanidze, G. (1991). *Bichvintis Nakalakari*, Tbilisi.
- Inaishvili, N. (1993). *Cixisdziris ax.ts. I-VI ss.*, Arkeologiuri Zeglebi, Tbilisi.

- Todua, T. (1997). *Romauli Legionis Tvipriani aguri sof. Moednidan*, Guria, Mxaris Kvleva-dziebis Shedegebi, II, Tbilisi.
- Todua, T., Kiknadze, V. (2008). *Romauli Samxedro Shenaertebi Kolxetsa da Iberiashi*, Iv. Javaxishvilis Istoriisa da Etnologiis Institutis, Meomris Biblioteka, I, Tbilisi.
- Pipia, K. (2008). *Imperatoris Septimius Severus da Lazetis Samepo*, „Istoriul-Etnologiuri Dziebani“, X, Tbilisi.
- Pipia, K. (2010). *Romauli Garnizonebi da Sasazghvro Cixesimagreebis Aghmosavlet Shavizghvispiretshi I-II ss.*, „Teimuraz Mibchuanis – 70“, Tbilisi.
- Varshalomidze, I. (1999). *Gonio-Apsarosi Numizmatikuri Masalebis Mixedvit*, Literaturuli Achara, №7, Batumi.
- Varshalomidze, I. (2000). *Romauli Xanis Vercxlis Monetebis Gandzi Gonio-Apsarosidan*, Dziebani, 5, Sakartvelos Mecnierebata Akademiis Arkeologiuri Kvlevis Centris Zhurnali, Tbilisi.
- Varshalomidze, I. (2009). *Monetebi Gonio-Apsarosidan*, Batumi.
- Varshalomidze, I., (2021). *Numizmatikuri Masala Gonio-Apsarosidan*, Gonio-Apsarosis Arkeologiur-Arkitekturuli Kompleksi, Gonio-Apsarosi, XI, Batumi.
- Varshalomidze, I., Dzeladze, N. (2021), *Xariton Axvledianis Saxelobis Muzeumshi Daculi Monetebis Katalogi*, Batumi.
- Varshalomidze, I. (2023). *Ariatres I (dz.ts. 333-322) Drakma Pichvnaridan*, Batumis Shota Rustavelis Saxelmwifo Universitetis Niko Berdzenishvilis Institutis Shromebi, XVI, Batumi.
- Varshalomidze, I., Rogava, A., Imnadze N. (2023). *Romauli Monetebi Shavi Zghvis Aghmosavlet Sanapirodan (Supsa, Qvavilnari)*, Guram Lortkipanidzis Dabadebidan 85 Tslis Iubilisadmi Midzghvnili Saertashoriso Samecniero Konperencia „Kulturul-Saistorio Dziebani“, Tezisebi, Tbilisi.
- Ivawenko, M.M. (1931). *Gerzelskij Klad Monet Kessarii Kapadokiiskij*, IGAIMK, T. VII, vyp., 10, Leningrad.

- Golenko, K.V. (1957). *Kobuletskij Klad Monet Kessarii Kapadokiiskij*, SA, XXVII, Moskva.
- Golenko, K.V. (1964). *Denezhnoe Obrawenie Kolxidy v Rimskoe Vremya*, Leningrad.
- Voronov, Yu.N., Yushin, V.A. (1779). *Rannij Gorizont (II-IV vv. n. je.) v Mogil'nikax Cebel'dinskoj Kul'tury (Abxaziya)*, SA, vyp. 1, Moskva.
- Trapsh, M.M. (1971). *Trudy*, t. III, Tbilisi.
- Dundua, G.F. (1987). *Numizmatika Antichnoj Gruzii*, Tbilisi.
- Shamba, S.M. (1987). *Monetnoe Obrawenie na Territorii Abxazii (V v.-XIII v. n. je.)*, Tbilisi.
- Abramzon, M.G. (1994). *Rimskaya Armiya i Ee Lider po Dannym Numizmatiki*. Chelyabinsk.
- Voronov, M.G., Yushin, V.A. (1973). *Novye Pamyatniki Cebel'dinskoj Kul'tury v Abxazii*, SA, vyp. 1, Moskva.
- Belis, Alexis. (2021). *Argaioze age mountain-god in Greko-roman Anatolia, Beyond All Boundaries*, Orbis Biblicus et Orientalis, luven-paris-bristol.
- Sydenham E. A. (1978). *The Coinage of Caesarea of Cappadocia*, London.
- Erkiletlioğlu, Halit. (2019). *Kappadokia Krallığı ve Roma Bizans dönemi*, Kayseri.
- Arslan, Melih. (1992). *Museum of Anatolian Civilizations Roman Coins*, Ankara.
- Kara, Murat Ufuk. (2016). *Kappadokia Stelleri Üzerindeki Argaios (Erciyes Dağı) Betimlemesi, The description of argaios (Ergiyes mountain) on Cappadocian steles*, <http://www.mediterra.org/yayinlar/sureli-yayinlar/cedrus/arsiv/cedrus-4-2016>.

ტაბულა

ტაბულა

კაპადოკიის კესარია

- 1-2-3 - სეპტიმიუს სევერუსი (193-211 წწ.)
- 4-5-6 - იულია დომნა (193-217 წწ.)
- 7-8 - კარაკალა (198-217 წწ.)
- 9-10 - გეტა (209-211 წწ.)
- 11 - ფულვია პლაუტილა (198-217 წწ.)
რომი
- 12 - სეპტიმიუს სევერუსი (193-211 წწ.)